

La narrativa experimental catalana dels setanta i els vuitanta: contracultura i qüestionament dels gèneres

Un grup d'investigadors coordinats per la doctora Margalida Pons, professora del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB, han abordat les fonts teòriques de crítica literària que apunten aquestes avantguardes i n'han extret el rerefons contextual

L'estudi dels diferents discursos narratius a la literatura d'avantguarda dels anys setanta i vuitanta ha estat l'objectiu del projecte de recerca intitulat "Teoria i pràctica de la narrativa experimental catalana (1970-1985): anàlisi i estudi contextual", un treball que ha coordinat la doctora Margalida Pons, professora del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears i que ha estat finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència (MEC, HUM2006-06108) i per la Càtedra Alcover-Moll-Villangómez de la UIB.

Al projecte han participat investigadors com la doctora Mercè Picornell (UIB); Raül David Martínez-Gili (lector de català a la Université Paris III – Sorbonne Nouvelle); l'editora Maria Muntaner (doctoranda a la Universitat Autònoma de Barcelona); el doctor Pere Rosselló Bover (catedràtic de la UIB); i el doctor Joan Mas Vives (catedràtic de la UIB). També han col·laborat en el projecte Eni Pradas (professora d'ensenyament secundari); Gabriel Seguí Trobat (director de la Biblioteca Diocesana de Mallorca i de l'Arxiu del Col·legi de Lluc, i professor a la Facultat de Teologia de Catalunya i al Centre d'Estudis Teològics de Mallorca); Josep Antoni Reynés Serra (estudiant de Filologia Catalana a la UIB); Marta Ferré Freitas-Morna (doctoranda a la Universitat Autònoma de Barcelona); Miquel Gomila (coordinador de la Càtedra Alcover-Moll-Villangómez de la UIB) i Magdalena Prohens (licenciada en Filologia Catalana per la UIB).

El corpus d'obres estudiat inclou textos de Josep Albertí, Joan Brossa, Jordi Coca, Ferran Cremades, Amadeu Fabregat, Josep Gandia, Patrick Gifreu, Biel Mesquida, Boro Miralles, Quim Monzó, Antoni Munné-Jordà, Manuel de Pedrolo, Oriol Pi de Cabanyes, Valerià Pujol, Carles Reig, Joaquim Sala-Sanahuja, Josep-Lluís Seguí, Isa Tròlec, Guillem Viladot i Jordi Vintó, entre altres. L'estudi parteix d'un punt de vista integrador i comparatista: atent al text i al context, als discursos teòrics subjacents i al marc social que els acull.

La recerca, que suposa el primer pas per revaloritzar les escriptures de ruptura dels anys setanta, s'ha endinsat en el context contracultural, en el debat identitari i en l'actitud de la crítica envers unes obres que reivindiquen la seva pròpia marginalitat; però que, així mateix, volen tenir un espai propi dins el sistema cultural català. Bona part de la investigació s'ha nodrit dels discursos generats per diferents col·lectius com Taller Lluàtic, Trencavel i Ignasi Ubac.

També ha estat la intenció dels investigadors tractar de sintetitzar les fonts teòriques de crítica literària que apunten aquestes avantguardes i explicar el discurs experimental com una forma de desafiament dels exemples més hegemònics.

Els treballs sorgits del projecte de recerca s'han publicat al llibre *Textualisme i subversió: formes i condicions de la narrativa experimental catalana (1970-1985)*, editat per Publicacions de l'Abadia de Montserrat i que fou guardonat amb el Premi Serra d'Or de l'any 2008 al millor estudi literari.

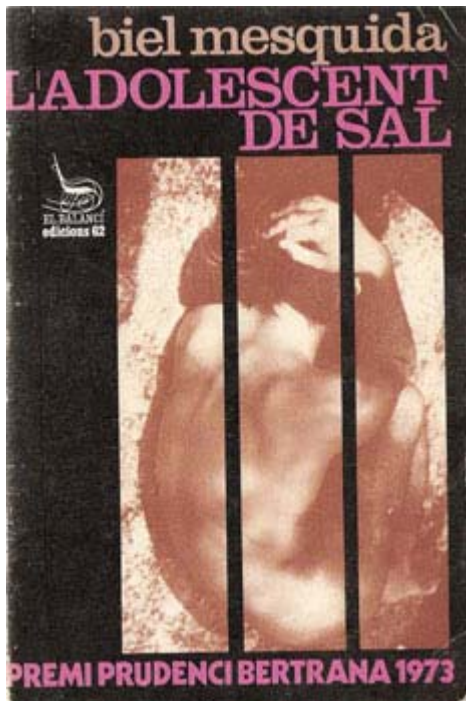
Igualment, s'ha publicat el monogràfic *Discursos d'experimentació en la literatura postfranquista* al número 858 de *Lluc. Revista de Cultura i d'Idees* (juliol-agost 2007).

Així mateix, les recerques del projecte s'han donat a conèixer al seminari *Poètiques de ruptura. Teoria i pràctica del textualisme*, celebrat a la UIB els dies 13 i 14 de desembre de 2007. El programa del seminari pot consultar-se a <http://www.uib.cat/catedra/camv/denc/seminari.html>

La professora Margalida Pons destaca que "el corpus que hem pres en consideració com a base de les reflexions que formen el present volum és integrat per trenta-sis títols i per una quarantena de textos més. Hem tingut en compte obres en llengua catalana aparegudes entre 1970 i 1985 a excepció feta de *Novel·la* de Joan Brossa i Antoni Tàpies.

D'altra banda, el projecte de recerca compta amb un espai web a la pàgina de la [Càtedra Alcover-Moll-Villangómez](http://www.uib.es/catedra/camv/denc/) de la UIB (www.uib.es/catedra/camv/denc/), on hom pot trobar informació sobre els objectius de la recerca, els autors analitzats, el corpus d'obres i els estudis realitzats en el marc del projecte.

Un discurs de resistència

Els autors analitzats tenen un discurs de resistència, però van per uns camins que no són els de la literatura realista. Aquest intent superador del realisme el trobam també en la literatura castellana, amb autors com Juan Goytisolo, i en el moviment francès de la "nova novel·la". Tal com posa de relleu la doctora Margalida Pons "l'aparició d'un corrent de narrativa d'experimentació, a partir dels anys setanta del segle vint, marca un punt d'inflexió en la literatura catalana per la incorporació dels nous models culturals i ideològics, per la investigació de noves tècniques d'escriptura i per la *problematització* del concepte mateix de ficció".

Una altra característica d'aquests autors és el qüestionament de la cultura narrativa imperant, que obliga a pensar el text com una activitat que "transcendeix la instrumentalitat". Així, escriptors com Biel Mesquida, Pi de Cabanyes, Carles Hac Mor i Josep Albertí, experimenten amb noves formes narratives. En els seus textos, s'altera la sintaxi, es mesclen codis i registres lingüístics, hi ha collage i canvis de tipografia, i s'introdueixen referències plàstiques i musicals.

Aquests escriptors incorporen el discurs teòric de Roland Barthes i Julia Kristeva, la psicoanàlisi lacaniana i el neomarxisme d'Althusser, que sosté que la ideologia és impresa en el text. Lacan els interessa per la seva consideració que l'inconscient està articulats com un llenguatge. De Kristeva prenen la idea que la capacitat subversiva del llenguatge prové de la recuperació d'allò irracional i presimbòlic que precedeix l'adquisició del llenguatge mateix. De Barthes, els interessen especialment les idees de plaer textual i mort de l'autor.

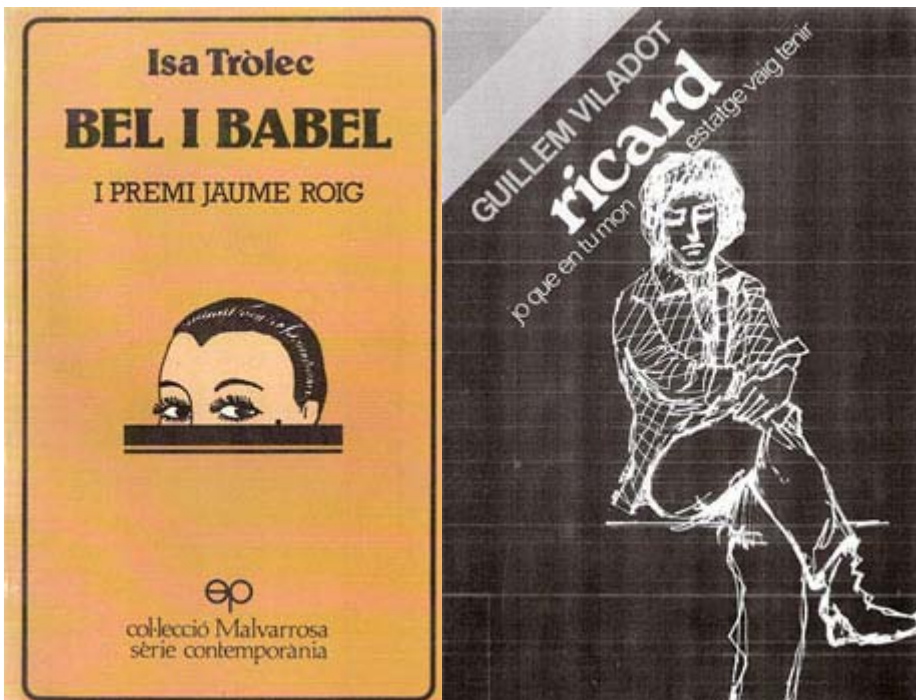
Aquests plantejaments de la crítica literària dels anys seixanta i setanta presenten el qüestionament dels gèneres literaris. Així, l'escriptor Biel Mesquida assegura "vull produir text i no obra".

Els referents teòrics

En el treball es repassa quin és el plantejament teòric de Barthes i Foucault, grans referents d'alguns autors de l'època d'aquest estudi, que es pot sintetitzar en la "desautorització de la veu narrativa". Totes aquestes teories són objecte de divulgació i debat en revistes com per exemple la francesa *Tel Quel* que té una influència decisiva en els autors de l'avantguarda catalana dels setanta.

Alguns dels autors fan una literatura més textualista i autoreferencial, amb tècniques com la novel·la dins la novel·la o l'ús de la intertextualitat, amb la consideració que "cada text es construeix a partir d'un altre text". Igualment, hi ha una tendència a rompre el text, a renunciar a la seva estructuració orgànica. Alguns autors plantegen que l'únic ordre que es podria imposar seria l'alfabètic i inclouen als seus textos llistes i jocs combinatoris.

La ruptura del discurs pot afectar la linealitat discursiva, la voluntat mimètica del llenguatge, els límits que marquen els gèneres i les disciplines literàries, la relació entre la teoria i la creació literària o l'adscripció a la tradició en què s'inscriuen aquests textos.

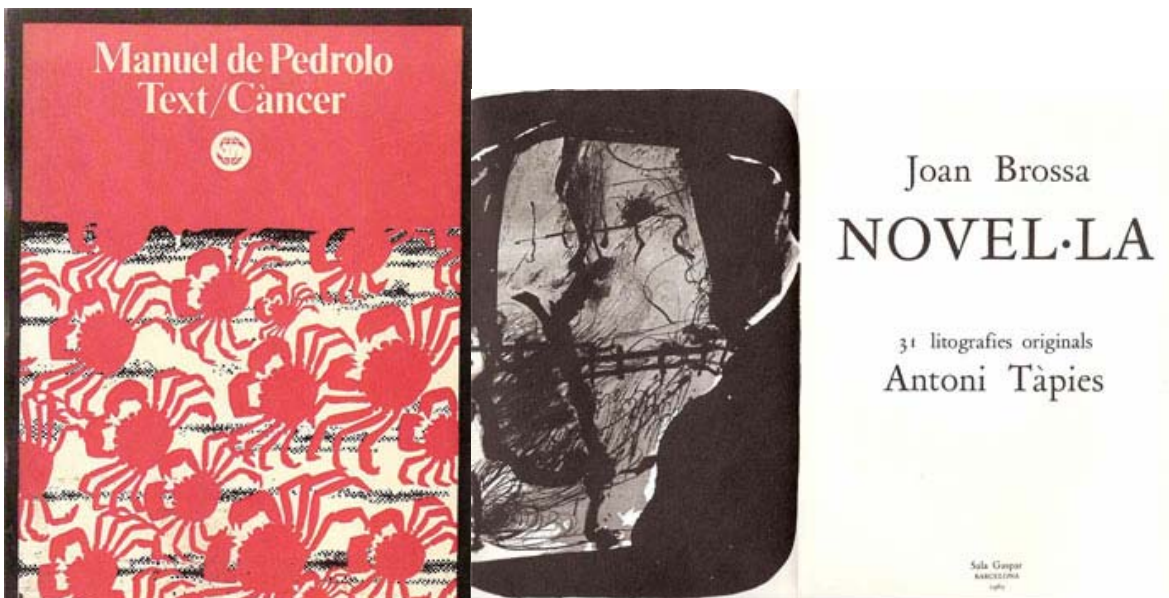

Les excepcions de Blai Bonet, Pedrolo i Joan Brossa

Blai Bonet, Manuel de Pedrolo i Joan Brossa són tres escriptors que, tot i que no pertanyen a la generació dels setanta, publicaren algunes de les seves obres més experimentals durant aquesta dècada. En les darreres novel·les de Blai Bonet, a partir en especialment a partir de *Mister Evasió*, aquest autor fa una destrucció del text. I en el recull de poemes *Si jo fos fuster i tu et diguessis Maria*, es pot parlar de "matèria textual", més que de versos, molt en sintonia amb els autors més joves.

Una altra excepció és la de Joan Brossa que, com Blai Bonet, s'avança al seu temps i, en un experiment concret arriba a prescindir absolutament del text. Joan Brossa, juntament amb el pintor Antoni Tàpies, publicaren un llibre titulat *Novel·la*, compost per reproduccions de documents oficials diversos (el llibre comença amb una partida de naixement i es clou amb una partida de defunció) i per litografies d'Antoni Tàpies.

Manuel de Pedrolo també experimenta amb el text, especialment a la novel·la *Sòlids en suspensió*, i a l'obra *Espais de fecunditat irregular* descriu el procés de construcció d'una novel·la a partir d'un personatge que va fent la seva vida al mateix temps que l'escriptor l'escriu; però que va independitzant-se per crear la seva pròpia existència. Així mateix els investigadors d'aquest projecte han estudiat la novel·la *Text/Càncer* de Pedrolo que "encarna el procés de creació i destrucció d'un text narratiu a partir d'una llista de 583 mots base, escollits a l'atzar d'un diccionari". Aquestes paraules configuren un text, la seva conversió en un altre text i la desaparició del text.

La contracultura

A mitjans dels anys setanta sorgeix un més o menys vast moviment contracultural. No obstant això, la crítica ha qüestionat molt que existís una autèntica contracultura catalana. Jaume Vallcorba considera que aquests moviments contraculturals no són més que una "colonització" del vast moviment contracultural anglosaxó.

Pel que fa a aquesta qüestió, Margalida Pons destaca que "l'experimentació narrativa es produeix en un context cultural que coincideix amb l'impacte dels fets de 1968". I sembla que la cultura catalana va restar al marge del moviment contracultural generat aquells anys. L'explicació que conclou la investigació sobre aquest tema és que es produeix una contraposició entre avantguarda contracultural i realitat nacional.

La professora Margalida Pons dedica un extens article en el volum *Textualisme i subversió* al que es va conèixer com a "Afer Ucronia". Biel Mesquida defensà la publicació a l'editorial Ucronia d'un assaig de Federico Jiménez Losantos, aleshores militant a Bandera Roja. El llibre de Losantos *Lo que queda de España* va ser rebutjat per l'editorial de la col·lecció que dirigia Biel Mesquida i l'escriptor va defensar per damunt de tot la llibertat d'expressió. La postura de Mesquida planteja la qüestió, "encara avui vigent i espinosa", destaca Pons, de la definició de la identitat nacional en el marc d'un sistema literari en vies de reconstrucció. El debat que s'establí girava entorn de si el compromís de redreçament nacional es podia combinar amb pràctiques avantguardistes.

Maria Muntaner González, investigadora del grup de recerca i una de les autores del volum *Textualisme i subversió*, estudia l'obra de Josep Albertí (*Josep Albertí: la pervivència de l'experimentació textual*). Aquest article se centra en la vessant de crític literari d'Albertí i sobretot en les obres que sorgeixen del col·lectiu Taller Llnàtic, que tenen una de les seves principals vies d'expressió en la publicació *El Correu de Son Coc*. La iniciativa de crear aquest col·lectiu va néixer com a alternativa a les manifestacions artístiques tradicionals, plenament arrelades a la societat catalana. El col·lectiu s'expressa mitjançant la tasca interartística. Reivindica una renovació cultural que fugi del convencionalisme literari, pictòric, i lluita en contra de l'especulació amb l'obra d'art. Taller Llnàtic continua encara avui actiu amb dos dels fundadors del col·lectiu, Josep Albertí i Bartomeu Cabot. Muntaner, citant l'obra *La literatura catalana dels anys setanta*, d'Àlex Broch, situa l'obra de Josep Albertí en "el corrent de la transgressió". Taller Llnàtic afirma que s'expressa volgutament en un llenguatge escatològic, sincer, sexual perquè "no pertany a la cultura fina i delicada del poder".

Material audiovisual

La publicació dels resultats de la recerca en el volum *Textualisme i subversió: Formes i condicions de la narrativa experimental catalana (1970-1985)* es completa amb un CD que recull íntegrament el primer i únic número de la revista *Tecstual*, la recopilació de textos significatius dels diferents col·lectius estudiats i una mostra de crítiques i entrevistes amb

autors, crítics i editors. El disc compacte du per títol *Narrativa d'experimentació, creació i crítica* i pretén ser una antologia de la narrativa d'avantguarda del període 1970-1985.

***Textualisme i subversió:
Formes i condicions
de la narrativa
experimental catalana
(1970-1985)***

de Margalida Pons (ed.), Raül-David
Martínez Gili, Maria Muntaner González,
Mercè Picornell Belenguer, Eni Pradas
Caulín i Gabriel Seguí i Trobat

Col·lecció Textos i estudis de cultura catalana

Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007
456 pàgines

**Textualisme
i subversió:
Formes i condicions
de la narrativa
experimental catalana
(1970-1985)**

Universitat de les Illes Balears
Càtedra Alcover-Moll-Villangómez
Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Projecte finançat

Referència: HUM2006-06108/FILO. Ministeri d'Educació i Ciència.

Modalitat: Programa nacional d'humanitats.

Títol: *Teoria i pràctica de la narrativa experimental catalana (1970-1985): anàlisi i estudi contextual.*

Centre: Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Edifici Ramon Llull.

Inici: 2006. **Fi:** 2009.

Investigadora responsable

Doctora Margalida Pons Jaume
 Professora del Departament de
 Filologia Catalana i Lingüística General
 Edifici Ramon Llull. Campus universitari
 Tel.: 971 17 20 57
 E-mail: margalida.pons@uib.cat

Investigadors participants en el projecte

Doctor Joan Mas Vives (catedràtic de la UIB)

Doctor Pere Rosselló-Bover (catedràtic de la UIB)

Doctora Mercè Picornell (UIB)

Doctor Raül David Martínez-Gili (lector de català a la Université Paris III – Sorbonne Nouvelle)

Maria Muntaner (doctoranda a la Universitat Autònoma de Barcelona)

Eni Pradas (professora d'Ensenyament Secundari)

Gabriel Seguí Trobat (director de la Biblioteca Diocesana de Mallorca i de l'Arxiu del Col·legi de Lluc, i professor a la Facultat de Teologia de Catalunya i al Centre d'Estudis Teològics de Mallorca)

Josep Antoni Reynés Serra (estudiant de Filologia Catalana a la UIB)

Marta Ferré Freitas-Morna (doctoranda a la Universitat Autònoma de Barcelona)

Miquel Gomila (coordinador de la Càtedra Alcover-Moll-Villangómez de la UIB)

Magdalena Prohens (licenciada en Filologia Catalana per la UIB)

Reportatge finançar per:

**Govern
de les Illes Balears**

Conselleria d'Economia,
 Hisenda i Innovació
 Direcció General de Recerca,
 Desenvolupament Tecnològic i Innovació